

Hoe rechtvaardig is de bijstand?

In 1965 veranderde er veel voor de parochiële armbesturen. De katholieke Marga Klompé loodste de Bijstandswet door het parlement. Voorheen waren armen object van medelijden; zij moesten worden geholpen, maar ook worden opgevoed en gedisciplineerd. De verandering werd geduid als 'van genade naar recht': als je tijdelijk niet in je eigen levensonderhoud kon voorzien, kreeg je recht op bijstand. Een hele stap vooruit, die in tal van westerse landen werd gezet. De armbesturen moesten zichzelf opnieuw uitvinden. Dat lukte, want er bleven genoeg schrijnende situaties waarin de gemeentelijke Sociale Dienst niet direct kon bijspringen. De PCI en andere kerkelijke of mede uit de kerken voortgekomen organisaties bleven samen het laatste vangnet.

Ze zijn dat tot op de dag van vandaag en zij werken ook steeds meer samen. Door de overheid worden zij erg gewaardeerd en zij mogen vaak meepraten over het gemeentelijk armoedebeleid. In de praktijk van de noodhulp

komen zij de overheid eveneens tegen, met name in de concrete beslissingen die genomen zijn over korting op of intrekking van de bijstand en over het opleggen van boetes. Beslissingen zijn lang niet altijd begrijpelijk en kunnen als onrechtvaardig worden ervaren door de betreffende burger én door het caritaswerkgroep lid dat op bezoek gaat. Hij of zij vraagt zich af: wat zit er voor logica achter deze beslissing? Er is meestal geen tijd en ruimte om hierover een onbevangen gesprek met de gemeente of met hulpverleners aan te gaan. Je blijft met allerlei vragen zitten.

Maatschappelijk zijn morele vragen ook naar de achtergrond verdwenen. De discussie wordt veelal versmald tot de vraag of het beleid doelmatig is, bijvoorbeeld om mensen aan het werk te krijgen. De morele focus is gericht op fraude en misbruik. Maar in de ethiek gaat het niet alleen over de vraag of mensen zich aan de regels houden en of de BV Nederland met het heersende beleid gediend is. In de ethiek gaat het ook over de regels zelf en over wat voor maatschappij ons daarbij voor ogen staat. Hoe willen wij omgaan met de meest kwetsbare personen en groepen? Hoe behouden of hervinden

zij hun waardigheid? Marga Klompé had hier oog voor.

Onlangs kwam er bij uitgeverij Van Gennep een boek uit getiteld 'Streng maar onrechtvaardig. De bijstand gewogen'. Deze titel lijkt te verwijzen naar een politieke stellingname, en dat is het ook. Maar hier zijn sociale wetenschappers aan het woord. Zij schreven een vijftiental goed leesbare artikelen op basis van gedegen onderzoek naar de feitelijke ontwikkeling, in Den Haag en op gemeentelijk niveau, rond de bijstandsverlening. Deze wetenschappers weten dat waardevrij onderzoek niet bestaat. Ze zijn heel duidelijk over de waarden, de bril waarmee zij naar de feiten kijken. Deze waarden zijn herverdelende rechtvaardigheid, vertegenwoordiging, erkenning en solidariteit. Dit

'In de ethiek gaat het niet alleen over de vraag of mensen zich aan de regels houden en of de BV Nederland met het heersende beleid gediend is.'

komt sterk overeen met de centrale waarden uit het katholiek sociaal denken. Rechtvaardigheid en solidariteit spreken voor zich. Vertegenwoordiging (kunnen meepraten) en erkenning worden daar gezien als concretisering van het respect voor de menselijke waardigheid. In het katholiek sociaal denken is bijstand van overheidswege om armoede te voorkomen een recht.

Waar praten we over als het gaat om bijstandsverlening anno 2021? Eén op de drie à vier uitkeringsgerechtigden onder de AOW-leeftijd is afhankelijk van een bijstandsuitkering. Andere uitkeringen zijn bijvoorbeeld de WW, de WIA en de Wajong. Het gaat bij de bijstand om meer dan 400.000 mensen, van wie ongeveer de helft door gemeenten wordt gezien als 'met een lange afstand tot de arbeidsmarkt'. De meesten van hen zijn laagopgeleid, hebben geen startkwalificatie, worstelen nogal eens met hun gezondheid (vooral psychisch), zijn laaggeletterd of spreken niet goed Nederlands. Bovenop hun werkloosheid hebben veel mensen andere problemen: spanningen thuis, schulden of verslavingsproblematiek. Om hen maatschappelijk te laten participeren en zeker als

Streng maar onrechtvaardig

De bijstand gewogen

Thomas Kampen
Melissa Sebrechts
Trudie Knijn
Evelien Tonkens (red.)

Uitgeverij vanGennep

het gaat om begeleiding bij het vinden van werk is meer nodig dan alleen een uitkering. In ons land wordt er sinds 1990 gehamerd op 'van vangnet naar trampoline' en 'van passief naar actief'. Maar het percentage van het bruto binnenlands product dat besteed wordt aan actief arbeidsmarkt-beleid is de afgelopen tien jaar gehalveerd tot 0,6 procent (ter vergelijking: in Frankrijk en België is dat 0,9; in Zweden 1,3 en in Denemarken 2 procent). Vooral de investeringen in scholing en training zijn uitzonderlijk laag. De activering die er wel is, is vooral gericht op de kansrijken. Uit onderzoek blijkt dat de bijstand voor velen niet toereikend is. Kinderen zijn daar nog het meest de dupe van. Het verschil tussen wat mensen nodig hebben en de hoogte van een bijstandsuitkering is bij mensen met kinderen het grootst: 165 euro per maand. Daar komt bij dat de kans om werk te vinden vanuit de bijstand miniem is. Per jaar vindt één op de tien bijstandsgerechtigden een baan. Na drie jaar in de bijstand is die kans geslonken tot

minder dan één op de twintig. En wie het geluk heeft werk te vinden, vindt vaak een tijdelijke baan en valt snel weer terug in de bijstand.

Sinds 1965 is er veel veranderd in de voorwaarden voor het ontvangen van een bijstandsuitkering. In het begin was het voldoende als men solliciteerde naar werk dat in het verlengde lag van de eigen opleiding en werkervaring. Gaandeweg werden steeds meer plichten toegevoegd. Opleiding en arbeidsverleden doen er niet meer toe. Je moet veel breder solliciteren. Vrijwilligerswerk kan verplicht worden. In de Participatiewet van 2015 is verder sprake van een verhuisplicht, een kledingvoorschrift en een taaleis. Als je niet aan je verplichtingen voldoet, kan de uitkering worden gestopt of beperkt. Leningen en giften van familie of vrienden worden gekort op je uitkering. De drempel om een uitkering te krijgen is hoog geworden. Van bijstandsgerechtigden wordt verwacht dat ze positief blijven denken én iets terugdoen voor de samenleving, ook als dat een taak is die helemaal niet aansluit bij hun wensen en ambities. Een training positief denken, zoals die op veel plekken verplicht wordt aangeboden, wordt in het boek 'wreed' genoemd, omdat de kans op vast en goed werk minimaal is. Ten slotte zijn de kansen om trainingen of scholing te volgen te klein en hebben mensen vaak weinig

inspraak over hoe ze worden behandeld. Kan het anders? Jazeker. In een vijftal gemeenten is met toestemming van het Rijk geëxperimenteerd met een ander beleid, met meer maatwerk en meer vertrouwen, en meer rechten voor de burger. De resultaten zijn door de staatssecretaris weggewuifd omdat dit beleid niet tot meer uitstroom had geleid. Is het dan niet belangrijk hoe mensen benaderd worden?

Kortom: dit boek is een must voor leden van een caritaswerkgroep en ieder die wil leren om vanuit morele vragen naar armoede en armoedebestrijding te kijken.

door Hans Oldenhof, diocesaan diaconaal werker

Streng maar onrechtvaardig. De bijstand gewogen.
Een uitgave van het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.